

Hemikring

En historisk rimkrönika
om Östergötland

Format: Oktav 128 sidor
Papper: Gultonat bokpapper 120gr
För den grafiska formen samt
linoleumsnitten svarade
författaren.
Typsnitt: Times

HANS SLYCKE

Hemikring

*En historisk rimkrönika
om Östergötland*

Hemikring
En historisk rimkrönika
om Östergötland

Av Hans Slycke
har tidigare utgivits
En by i Östergötland under 500 år (1992)

*Tryckt med bidrag från
Westman – Wernerska Stiftelsen*

© Hans Slycke 1997
Nova Print AB, Linköping 1997
Stålgårdens Förlag HB, Askeby
590 62 Linghem – Tel 013-760 30
ISBN 91-87362-21-X

Hans Slycke

Hemikring

SONETTER

STÅLGÅRDEN

Hemikring

Rätt djupt i jorden må jag finna orden.
Som Bonden vänder jorden på sin träda
vill jag ock orden vända, orden skräda
tills dikten själv är glasklar sanning vorden.

Vår forntids kämpar, ädlast uti Norden
från runehäll och gravhög höres kväda.
Mer lågmält Bonden och hans Hustru träda
oss skyggt till mötes - de som röjde jorden.

Besjungit har jag forntids monument
och mångt verk av stormän eller kungar.
Men främst ändå jag ville bli en tolk

för sådant, som i Byn till vardags hänt
här *hemikring* med folk och få och ungar.
Historiens hjältar är vårt Allmogfolk!

1

Slätten

För mig som slättbo Slätten skönast är,
så rättframt öppen, intet är att dölja;
man kan dess vidd till horisonten följa.
Försåt och bakhåll kan ej ruva där!

O, Slätten är mitt hem. Jag föddes här
där åkerns fält av "gyllne skördar bölja!"
Här vägen vackert gårdets form får följa
- av gammalt åkerjorden helig är.

Långt bort vid horisonten ser du skogen.
Där vistas stigmän falska, fredlös sälle.
Där måste diligensen noga spana.

Det tryggast är att bli Slätten trogen.
En välbyggd slättby är ett säkert ställe.
- Var virket kom från må du bara ana.

2

Kulörta rutor

Du fagra Slätt, så underbart du kan
harmoniskt skönt kulörta rutor breda;
stor konst av svart och gult och grönt bereda.
Är varje Bonde här en Mondrian?

Nog finns en likhet mellan denne man,
och dem som här sin jord med plogen reda.
Jag kan mig ej mot denna tanke freda,
att Piet sin estetik på Slätten fann!

Ty Holländsk Slätt och Östgötsk nog kan tävla
i öppenhet och färg och sköna mått.
Se Slätten, neoplasticismens bo!

En Östgötsk Bonde vill ju inte skrävla.
Han medger villigt, han från Holland fått
ej rutor blott, men ock sin låglandsko!

3

Vipbolandet

Med vårsol varm var Vipan vips i landet.
Hon kom i flock från Normandie och Seine.
Nu fylls av hennes kvidan, skri och skrån
vårt landskaps rymd, som endast vipor kan det.

En sällskapsresa mitt i åkern fann det
gott lösas upp, där trädan doftar frän.
Emellan fjordar tvenne i vårt län,
vid Bråvik, Slätbak ligger *Vipbolandet!*

Ett vipebo, en starrgrästuva bara;
- ett vipepars revir, nog ett hektar!
Och därför de sin hjasstofs stolt kan bära.

Med vildsint skri de möter varje fara;
- ej någon släppes in, vem än det var.
En Vipas skri kan truten själv förfära!

4

Vättern

Ack, skön är Vättern, vättars trolska sjö,
som skiljer och förenar Göta länder.
Och skönt är allt du ser invid dess stränder,
John Bauers sagoskog, Per Brahes ö!

Kung Göstas slott sig speglar i vår sjö
och Erik Dahlbergs kyrkor klockklang sänder.
Andrée vi möta får i Grännas gränder,
vid Strand en Ellen Key, som ej skall dö!

Från Ombergs hjässa ser du Tåkerns tranor
och tio socknars vita kyrktorn alla.
Vid horisonten skönjes Bjälbo vall!

Här är en bygd med Folkekunga anor
och nu som då mot slättens stränder svalla
de klara Vätternvågor av Kristall!

Blåklint

Centaurea cyanus

Ej liknar du kentauren från antiken
- ett monster, hälften man och hälften häst,
en kvinnotjuv på Dionysos fest.
Men skönt cyanblå lyser kantblomfliken.

I Östergyllen, fagrast ibland riken,
du blommar än. Men visst, du trivdes bäst
när jorden sköttes just av man och häst!
Idag man söker dig vid åkerns diken.

Utrotningshotad. Ändock älskad, firad;
vår Landskapsblomma med sin blåa krans
är främsta smycket var en majstång står.

Av flickan flinkt i hårets flätor virad
går Blåklintsblomman ut i sommardans
- ett "åkerogräs" till vårt hjärta går!

6

Somma-koa

Hin onde bor i Ydre ska ni veta,
i Somma-koa där i Norra Vi.
En urbergsgrotta är hon fängslad i,
ett urtidsväsen, som man ej bör reta.

Av dunkla sägner, nästan obsoleta,
man vet, att hon blev fjättrad däruti
av Kungens män, att aldrig släppas fri;
- hon liknar Minotaurus på Kreta.

Med denne föll en gång kung Minos rike
och jorden rämnade, palatset brann.
En spådom finns, som gör en rätt förfärad:

Om Somma-koa, som är tjurens like,
väl kommer lös, hon allt föröda kan;
vår hela värld och därmed Ydre härad!

Pålbyggarna

De hade kommit Sunnanskogs ifrån
och här sin bonings pålar slagit neder.
En spång av stockar ut i Träksjön leder
så pålad att den följer Vattenmån.

Längst ute ligger själva Boplatån
där var familj sin härd och hydda reder.
I land, på pilskotts avstånd, de sig sveder
en åker för de gyllne Sädesstrån.

På härden rostats både Korn och Vete.
Stenåldersfolket syns ha levat väl;
av fynd man vet, det odlats Äpplen här.

I lummig Ekskog släpptes Svin på bete.
Bland andra tamdjur höll de Kor jämväl.
Vårt Träskfolk bygdens första Bönder är!

Ristningarna vid Himmelstalund

I Himmelsta som ifrån himlen sända
vår forntids bilder kala hållar kläder.
Båd' Skepp och Villebråd här ögat gläder;
men verkets mål och syften är ej kända.

Vi anar Blot och riter, Eldar tända
och Offerpräst som inför Gudar träder
med bön om lyckad Jakt och gynnsamt Väder.
Kan ännu något läsas ut måhända:

Hit kommer män från när och fjärran trakt.
De fleste högt i rang och rykte står
och kan på egen köl till Blotet fara.

Den som på Skeppens märken väl ger akt,
om deras namn och hemvist kunskap får.
En välfylld Gästbok kan den hållen vara!

9

Röde sten i Grebo

En stenstod står i rös på Rödstens fält,
en fallosformad stensulptur i säden,
och livets liksom dödens färger klär den.
För hednisk gudadyrkan platsen gällt.

Måhända i en tid av nöd och svält
blev stenen rest här under blot och kväden.
Att blidka guden Frej var tanken med den
- med Fruktharheten var det illa ställt.

Än sker vart år en hednisk rit den dagen,
då Bonden själv om våren stenen målar
för ymnig avel och för äring god.

Dess runda huvud svart med vita kragen,
men själva pålen grann i rödfärg prålar.
Från början var det kanske mänskoblod!

Bautastenen

Det står en Bautasten på Norrgårds gärde,
ett tungt och mäktigt block av grå granit.
I forna tider har det släpats dit
av dem, som först av denna jorden närde.

Från början nog en gravvård tror de lärde,
en plats jämväl för hednisk ärringsrit.
Men även kristna människor lades hit,
då pest och död var här i Byn å färde.

Där - bakom skördetröskan - ser du stenen!
Den stått se'n åkern var ett svedjeland
och mager oxe slet med ärjekrok.

Och där, kring Bautastenen, vilar benen
av folk som sått och skördat här för hand.
Så vörda platsen - Byns historiebok!

Hövdinginnan i Tift

På åsen här vid Sörgår'n lär vi finna
sex hundra gravar minst från hednatiden.
Dock en av dem är märkligast, ty i den
måhända ligger bygdens Hövdinginna!

Att denna grav är ägnad åt en Kvinna
kan ses på långhåll ända ner'från liden.
Den har ett 'Gravklot', brukligt denna tiden
om fruktbarhet och evigt liv att minna.

Det är en sten av ädel Vit kvartsit,
som till en nästan klotrund form är driven,
och med ett skaft förankrad i sin grift.

Vem var hon då, som under ståt och rit
blev sådan minnesvård i döden given?
- Väl Kvinnan nummer Ett hon var i Tift!

Drottning Ommas borg

Om bergets Hjässa fågelsången klingar
I tidlös rymd, högt över grönskans svall
av hundraåra ekar, björk och tall,
en Lärka svirrar uppå silvervingar.

En gammal sägen bud från urtid bringar.
Här byggde Drottning Omma borg och vall
och lär hon haft båd' hus och hird och stall.
Än kan man se i berget tjuderringar.

Mot syd och nord såväl som öst finns vallar.
I väst ett gruvligt stup mot Vättern till
gav borgen säkerhet på övligt sätt.

Väl mången Omma ohistorisk kallar.
I sagan är hon anemodren till
en sägenspunnen Östgötsk kungaätt!

Ledbergs kulle

När glödhhet aftonsol en ljuvlig dag
med motsols strålar omgav Ledbergskull',
av gråt och gny var platsen plötsligt full.
Med skräckfylld häpenhet bevittnar jag

en Procession av sällan skådat slag.
Och mitt i tåget dras en Vagn av gull',
blott svår att se för starka skenets skull.
Jag vet: en Konung sätts i hög idag!

Den gyllne Vagnen in i högen föres;
en Offerpräst har just dess fålar fällt,
när solen allra sista strimman släckt.

Ett hedniskt dån från dova lurar höres
och nuets ögonblick är återställt:
Av gräs är Ledbergs kulle åter täckt.

Gravfält om Våren

Väl tusen år är dessa Ättehagar
där fem generationer Slättbybor,
som blotat väl till Oden, Frej och Tor,
blev uti jorden fästa fordomdagar.

En Runmärkt plats, nu skyddad utav lagar,
oss bjuder Vördnad, Andakt, Stillhet stor.
Ett Bygravfält i vårens Vitsippsflor;
finns väl ett vilorum, som mer behagar?

Mer skönt än monument och mausolé;
ja, skönare än själva Tai Mahal!
Från dödens dysterhet man blir förlöst.

Ty kulle bortom kulle här vi se
som havets välvda vågor utan tal,
som mjuka Kvinnobröst av Liv av Tröst!

Rökstenen

Den döde Vämods fader, Varin, har
i grå granit här hugfäst sonens ära.
Av alla runor som hans budskap bära
han högg de öppna under solen klar,

i nattens dunkel dock vad lönnligt var.
Ty Varin kunde alla runor skära,
ock Svartkonstrunor, svåraste att lära.
Han kunde alla sägnerna som far.

Om tolkningen av Varins verk i Rök
dock lärde runologer ständigt strider;
- väl ingen känner *fornöstgötskan* rätt!

Måhända fåfängt blir så vart försök
tills någon grävt ur Östgötsk jord omsider
en sten lik den man fann uti Rosette!

En vikings minne

Den fagre Frode, fastän ung till åren
gjort flera färder emot Särkland till.
Berätta kan han: - Tro det om ni vill;
uti en gyllne köpstad vid Bosporen

vi bytte till oss Vin för ett av fåren.
För stiltjes skull vi låg där länge still.
Mot bärnsten bytte vi oss Guldets till,
men tog ej gäld, som brukligt förr om åren.

Vi såg de skönsta kämpar man kan finna
i vapenlek med Hjälmars konstfullt gjorde.
Ett gudahus av sten på höjden låg.

- Väl såg du också någon vacker kvinna?
nu Frodes väna Hustru stilla sporde.
- Nej, någon kvinna minns jag ej jag såg!

En vikings hemkomst

Den gamle bryten knappt kan orden finna:
"Nu kommer de! På seglen jag dem känner,
de trenne Skepp med Frode och hans männer!
Från Havets egg de stadigt hemåt rinna."

Och Åsa, som var gårdens Härskarinna,
se'n Havet kallat både Man och svenner,
väl gläds åt Makens hemkomst, men ock känner
sin egen myndighet till dels försvinna.

Nu Skeppen ankrat; hemmafolket tar
med jubel mot sin Bonde nerpå fältet
- den Man hon lovat trohet intill döden.

Och som bevis härpå i hast hon har
krängt på sig åter kalla Kyskhetsbältet,
som nog på Frode varit mer av nöden!

Trälars spår

Av denna bäckens namn kan vi förstå
att Slavar fordom hållits i vår By.
Vi brukar aldrig nämna sådant, ty
vår stolta forntid grumlas kanske då.

Ty "Trälebäcken" - ja, den hette så,
av vikingtiden ger en dyster vy,
då Trälar, kanske av en annan hy,
i avskildhet sin byk här tvätta få.

Vi går till Landskapslagen, där det står:
- Att ta en Träl, en oxe eller häst,
som sluppit lös, sätts samma pris uppå!

Av Trälars bäck finns nu ej längre spår.
En gång vid jordens skifte syntes bäst
att lägga den i kulvert till vår å.

Bortbytingars förekommande

Båd' styrkt och vittnat är från många håll,
att barn kan bli i vaggorna förbytta.
Det därför är till ovärderlig nytta,
att veta hur man skyddar sig mot Troll.

Att ha ditt lindebarn i gott behåll,
du må dess vagga nära härden flytta.
Låt aldrig Elden slockna i din hytta,
så skall nog trollen hålla sig på håll.

Beprövat skydd mot otyg ger förresten
en Hästsko - särskilt under första natten -
placerad över stugans ingångsdörr.

Men säkrast är om utan dröjsmål Prästen
får Döpa barnet ditt i helgat vatten.
Det kristna Dopet skyddar nu som förr.

Stäkeholmen

På holmen byggs en Vikingskans med vall
av torv. I vattnet ock ett dolt Staket
av vässta Pålar till dess säkerhet;
som tusen vassa spjut i vågors svall.

Ett Stäk till skydd för Bondebygden all.
Här varje Rövarflotta må gå bet;
men Egna skepp, som rätta vägen vet,
till Husabyn vid Storån hitta skall.

Och så omsider blir det Medeltid
och Husabyn i fjordens inre vik
har vuxit till och blivit Köpestad.

På Stäkeholmens torvehög därvid
en Borg av sten man bygger magnifik,
att passa Stormäns liksom Fogdars rad.

Stegeborgs slott

Ett naket torn är kvar av faren fägring.
Ej Ryssen Stegeborg att falla fick.
O, nej; till Kungens slott i Stockholm gick
ju stäkeborgens Sten till grundmurs lägring!

Men än Ruinen speglar som en hägring
det forna Herreslott i bästa skick,
som Svecia Antiquas kopparstick
har frälst ifrån båd' rivning och belägring.

Här gav vart Skepp passageavgift och Tull.
Av skattesäd blev Fogdens bingar fyllda.
Sen Drottningar och Grevar residerat.

För Östergötlands Hertig Johans skull
blev Slottet rustat, dess Gemak förgyllda.
- Allt hundra år därefter helt Raserat!

Folke Filbyter

En Viking bytte hav mot Bondens kall,
en hedning rik på guld, men gruvligt prövad.
Hans soneson ur vaggan blivit rövad
och Folke svär, han gossen finna skall.

Åt trälar lämnas jord och plog och vall
och Bonden rider riket runt bedrövad.
Ja, år för år blir bygden genomströvad;
det barn han sökt, nu man väl vara skall.

På årets ting, som Asablotet hetat,
den kristne jarlen mot en hedning hötte;
på jarlens hand ett födselmärke röjdes!

Så var då Kungens Jarl den man han letat!
I blicken dock från sonesonen mötte
blott djupt förakt; den gamles huvud böjdes.

Vreta klosterrov

I enslig klosterkammar' sent om kvällen
stolt Jungfru Ellen, kungadottern, beder.
Då höres buller stort och larm och eder;
och Riddar Folkes män går in i cellen!

Med stål och brynjor under krigarställan
hans väpnarsvenner Jungfrun hårdhänt leder
till sina hästar uppå gården neder.
Ej Abedissan frälsa kan sin Ellen.

Och Rövaren är Skarabispens bror!
Han för sitt rov till fjärran Norges lande
i sporrsträck över fjäll och skogen vid.

I hela femton år av vända stor
stolt Ellen levde med sin plågoande,
som bröt mot Jarlens lag om Kvinnofrid.

Digerdöden

Då konung Magnus och hans drottning Blanka
regerade vårt kära Fosterland,
den största prövning nådde Sverges strand:
ett pesteskepp där alle man var kränka.

Som fogden uppå Bondens dörr plä'r banka,
se'n Döden bankat med sin kalla hand.
Den skatt han krävde var ett hjärtas brand!
Att vinna Nåd blev var mans enda tanka.

Som kungen bjöd, vi varje fredag fastat.
Envar en penning till Guds Moder givit.
Men liemannen utan misskund slog.

Båd' män och kvinnor, barn i grav han kastat.
Väl flere tusen i vår bygd mist livet;
hur tungt det Syndastraff, vi på oss drog!

Döden kommer till Byn

Ack hör, där råmar mjölkesprängda kor,
vars Bondfolk äro länge sedan döde.
Såvitt vi vet står också granngår'n öde;
väl ingen vågar vägen dit, jag tror.

För denna farsot är vår bävan stor.
Ej hunrigaste usling mat vi bjöde;
vi vågar knappast jorda våra döde.
En son besöker ej sin sjuka mor.

I trots av alla våra trägna böner
är Döden dagligt mången stugas gäst.
Hans kalla närhet överallt vi röner.

Är detta Gud, som våra synder löner?
När svar och tröst oss hövdes allra mest,
den grymme vandrar'n tog vår unge Präst.

Heliga Birgitta

Till helga Santiago Compostela
liksom till Rom hon ställer pilgrimsfärden.
Det sägs hon hjälper Gud att styra världen;
med Honom endast vill hon makten dela!

Så kan hon för sin samtid rätt förmäla
Guds klara order - Tjänarinnan bär den;
hon tog emot den under tidegården.
Ulvåsafrun vet rätta strängen spela.

Hon styr med kungar, hon med påvar ställer
och skriver Reglor för sin egen Orden.
Hon är en viljestark och modig Kvinna.

Långt efter döden hennes vilja gäller
i klosterkyrkan som i klostergården.
Hon är väl nu i himlen Priorinna!

Biblia pauperum

K anhända byggdes här på tusentalen
A v trä en kyrka uti offerlunden.
G ott syntes sedan att på stavkyrksgrunden
A v kalksten mura nya kyrkosalen.

Romansk och mäktig mur med rundportalen
blev se'n med valv i gotisk stil förbunden;
allt skönt bemålat liksom altarrunden.
En fattigbibel ser du runt kring salen!

Två bröder offrar lamm och sädesneker,
förlorad Son av Fadern famnen räcket
och Kakukilla slåss mot råttor sina.

Här se och vörda medan tanken leker,
ty här och endast här, ifall dig täckes,
du det kan se, som sågs av Fädren dina!

Bondens gråa hus

Omkring dig, då du gårdens tun beträder,
tolv Hus och bodar getingbillegrå.
På solskiftstakad byggningstomt de stå
så grå och gistna utav sol och väder.

Dock präktigt timrade av släktens Fäder
med tak av vass och halm med hång därpå,
men torv, där nödigt gnistskydd kräver så,
och murkna knutar fodrade med bräder.

Förutom själva Stugan finns här stall
och oxhus, svinhus, la'gård, loge, lada,
ett visthus, vedskjul samt ett bryggehus.

Därtill en badstu' till att lördagsbada.
Och sist, att inget här förglömmas skall,
som på var gård, ett trehåls hemlighus.

Olaus Magnus Gothus

Med rätta han sig 'Gothus' kunde kalla
ty uti Skenninge hans vagga stått.
En lärd prelat som domprosts ställning nått
men i Kung Göstas onåd råkat falla.

Han drevs i landsflykt som 'papister' alla.
När han uti Venedig fristad fått
han utgav där ett verk av märkligt mått:
en Karta över Nordens Länder kalla.

Mest känt är dock Olaus' magnum opus:
Historia om Nordens Folk med sköna
väl skurna träsnitt i förnäm teknik.

På gott latin Olaus Magnus Gothus
spätt på ibland med mången diktad skröna.
Han skrev ju helt för utrikes publik!

Bullerblomster

Trollius europæus

Kärt barn med många namn vi kalla.
Den ört, som en del kalla Ängaboll,
kan nämnas Daldocka på annat håll;
men heter *Bullerblomster*, vet ju alla!

Den står på ängen, där som korna valla,
med gul och bullig Bullerblomsterboll.
Vem bullrar månne i den; är det troll?
Nej, flugor blott och bin, som nektar nalla!

När unga flickor under kudden gömma
de blomster sju som Kattfot, Prästekrage,
Förgätmigej, Gullviva, Gökärt, Klint,

må de ej heller Bullerblomster glömma.
En Somnardröm ger blomstren i vår hage
- en Dröm, på vilken man kan lita blint!

Bondfolks villkor

En Bonde och hans Hustru måste klara
sitt liv på det som gården själv kan ge.
För djurs och mänskors välfärd måste de
på sommar'n Odlas och till vintern Spara.

Som fårens ull kan kläda Barnens skara,
ett linfält kan ett linneskåp förse.
För Bröds skull måste sådd och bärgning ske
och hö och vass och lövtäkt tas tillvara.

Om lust om nöd står dessa makar före,
de troget blir vid plog och spinnerock;
med Gud i hågen kan de framåt se.

De spar i kistan Daler, Skilling, Öre;
förutom årets räntor vill de ock
sin unga Dotter skälig hemgift ge!

Linköpingsskatten

En Biskop och en Präst tar allt av värde:
Monstrans, Paten och Kalk. Men då de skåda
Sankt' Katharinas bild, sig korsa båda.
Försiktigt Relikvarierna bär de.

Vid Hunneberg på biskopsstolens gärde
en Biskop och en Präst, förklädda båda,
väl under plogdjup sätter ner en låda;
och höljer hastigt över, drar sin färde.

Se'n Bispen flydde. Prästen dog och glömdes.
Med bättre plog om hundrafemti' år
en plöjare det dyra fyndet fann.

För Gustav Vasas fogdar skatten gömdes.
Dock överhetens övermakt består:
i Stockholm blott Vår skatt beskådas kan!

Biskop Brasks tryckeri

Just då kung Gösta hade fullt att göra
med Daluppror och allsköns myteri,
han hör: - Hans Brask har eget tryckeri
att påvisk propaganda marknadsföra!

På Stegeborg fick fogden order köra
till Söderköpings lilla sätteri,
att kasten där med Braskens typer i
beslagta, föra bort och helt förstöra.

Ty tryckfrihet var då en petitess,
som ännu ej i landet slagit rötter,
och Gustav Vasa var i nypan hård.

Inom ett år kom Västerås recess
och jorden brände under Braskens fötter.
Han flydde riket. Fogden tog hans gård.

Klockeskatten

På kyrkebacken sockenmän sig flocka;
om Kungens klockeskatt var Bonde svär!
Patron är där. Hans enkla lösning är:
- Jag skänker Säteriets vällingklocka!

Den kunde gälla för en lilleklocka;
min kusk i vagnen har den med sig här.
Men ingen törs gå in på slik affär
ehuru Bondsålhet kan därtill locka!

Och Prästen sa' i kyrkan efter psalmen:
- Vår Konungs ord är lag; men Lov och Tack,
re'n sju år sen Guds fingervisning kom!

- Må Kungen därför få av vigda malmen
den, som på själva Kröningsdagen sprack
och som vi aldrig mäktat stöpa om!

Fru Ebbas landbo

Fru Ebba Vases jord är dryg att ränta;
dessvärre är ock hennes Fogde svår:
begär han full och odelt Avrad får
vid Thomasmäss och tåler intet vänta.

Sex Skilling är i brådrask icke tjänta,
kontante trädesgälden för vart år.
Vår avradssäd - Tju'fyra spann - består
av råg och korn; det är vår tyngsta ränta.

Dock lever vi nog bättre än de flesta.
En Landbo kan trots allt må ganska väl,
om blott han vet sin Jord och Fogde sköta.

Och som jag vet mitt eget allra bästa
jag göder båda uppå goda skäl!
Så står sig Bonden vad han än må möta.

Vreta kloster

Kung Gösta - själv jämväl finansminister -
från klostren mycket "rappat" som vi veta.
Men när det gäller klostret här i Vreta
vår Kung i handlingskraft så märkligt brister.

Ej guld, ej silver detta kloster mister.
Bland många skäl var nog det mest konkreta:
Fru Ebba, mor till drottning Margareta.
- Ty Svärmor lär ha varit ganska bister!

Fru Ebba höll sig strikt till gamla läran.
Hon bodde här som klostrets skyddspatron
och därför ingen fogde sändes ut.

Fru Ebba Eriksdotter tillhör äran
att klostret fick en liten tid pardon.
- Men Svärmor dog och nådens tid var slut.

Om Humble gårdar

På Vasatiden Bondens föda var
mer sällan färsk men torkad eller salt.
Med bod och visthus fyllda ingen svalt.
Förrådshushållning detta kallats har.

Med sådan kost blev törsten uppenbar
och mycken Säd gick åt till vört och malt;
sitt eget Öl man bryggde överallt.
Men Gustav Vasa ett bekymmer har:

Import av Humle ifrån välska länder
hårt tynger Riksens kassa, som han vårdar.
Ett brev då Kungen landets Bönder sänder.

Han ber dem ej att mindre dricka; blott
dem manar "flitligt läggia Humble Gårdar".
Ty Öl var nödtorft ock i Kungens slott!

När Dansken kom

Från Danska Halland längs med Nissan drager
sex tusen man, en tredjedel till häst;
Feldtoberst Rantzaus här, på väg som bäst
mot Östergyllens bygd så fet och fager.

Där mat och öl och vin med våld man tager
och rövar stad och by och borg befast.
I Rantzaus dagbok skildras bygden mest
i en förklarad, ja förälskad dager.

Sex hundra nittifyra Gårdar brändes;
dock blott en del av Sjuårskrigets fasor!
Fastän för sent kung Eriks trupper sändes,

då Dansken vek, var Svensken i hans hasor.
Långt efteråt helt objektivt må nämnas,
att båda hade Nidingsdåd att hämnas!

Gunilla Bielke

Kung Johan hade aldrig glömt den lilla
och väna Jungfrun Bielke, som lärt niga
såsom hans Salig Drottning's kammarpiga.
- Låt se, hon är väl sexton nu, Gunilla.

Och Kungen friar! Flickan rodnar stilla,
hon ler och svarar NEJ, den älskeliga.
En Kung försmådd av liten adelspiga!
Han handsken kastar. Den tog mycket illa.

Fast skön Gunilla riktigt ej förstått
hon blev en bricka i familjens spel.
För bön och hot hon ändrar sitt beslut.

Att få en Bielke in i Kungens slott
var nog en början god - för Ättens del.
Men för Gunilla någonting tog slut.

Drottning Gunilla

Den unga Drottningen Gunilla gråter
fastän hon vaggar nyfödd Vasa-prins.
I hennes lyckobägar' malört finns;
hon minns ett Löfte hon måst taga åter.

Per Jonsson Liljesparre nog förlåter;
som Hovstallmäster han numera finns.
Gunilla sakta utav Kungen vinns;
han henne makt och ära dela låter.

Då sonen föddes, hon beslöt att skänka
den klocka vi Gunillaklockan kalla.
För barn och fattigfolk hon gjorde gott.

Vid tjugufyra var Gunilla änka.
På Bråborgs stenhus bortglömd utav alla
en dyster ensamhet blev hennes lott.

Ärkebiskopens räfst

Papistisk vantro, ja allt kätteri
skall rotas ut. Och ingen trollekona
vill Ärkebiskop Angermannus skona.
Ett Lutherskt rike han nu härskar i.

En Hustru, skyld för allsköns trolleri,
till prov blev sänkt i vattnet här vid brona.
Hon sjönk. - Oskyldig! - Intet brott att sona.
Med nöd och näppe kom hon upp i ti'.

En ogift löskekona utan heder
för 'Hoor' fick slita trettinio ris
och stå till skam en söndag i vår kyrka.

I lönndom nu till Helga Jungfrun beder
de kvinnor, som bemöts på detta vis.
Ty strängt förbjudet är att Helgon dyrka!

Vid Stångebro

På var sin sida åna stod de båda.
En segerrusig Hertig Carl, som svor
(dock inte trohet om så någon tror)
och Konung Sigismund så blek att skåda.

Ty Carl lär ingen fiende benåda.
Med grova eder och med hätskhet stor
han här får fyra män i sina klor:
de Riksens råd, som ännu Kungen råda.

Väl tusen man på fältet lågo döde
och slut var Kungens tåg med skepp och män,
som börjat lyckosamt vid Kalmar slott

och Kronoberg, men mött till slut sitt öde
vid Stångebro, den hårde Hertigen.
Ej gällde striden Tron - Nej Tronen blott!

Linköpings blodbad

Se här är platsen där det illdåd skedde,
som kallats "Blodbad" - ja, ett bad i blod.
Med gatsten utmärks var schavotten stod,
där Präst, Profoss och Bödel stod beredde.

De fyra Riksråd, som för bilan trädde,
var ädlingar, som vist betydligt mod
i kampen för en sak, de ansett god.
Självt Hertig Carl justitiemordet ledde.

Här föll Herr Gustaf och Herr Sten Banér
Herr Ture Bielke samt Herr Erich Sparre.
Dessutom hövitsmannen Falck helt ung.

Det brott de gjort, om man till fakta ser:
- allt högförräderi dem fjärran vare -
De trofast lydde landets laga Kung!

Hertig Johan på Norrköpings riksdag

Där stod han, Prinsen, vid sin farbrors hand
den yngste fjortonåring man har sett.
Han sade från sig Arveprinsens rätt
och avstod Kungakrona, makt och land.

Han Hertig blev av Östergöta land
men trots ett furstendöme rätt så fett
gick Hertigens affärer snart nog snett;
ty han slog på en smula stort ibland.

Hans stora hov ju måste bo nå'nstans.
Så byggs Johannisborgs befästa slott,
det dyraste av Johans byggen dyra.

En Furste mer av renässans än sans!
För Sverige var det kanske lika gott
att han ej blev kung Johan nummer fyra.

"Saltpettersjudning"

Salpeterjord från stall och fähus bör
bli lagd i lider tills den torkat har.
Se'n på en ris- och halmbädd i ett Kar
den Lutas av med vatten; och man gör

minst trenne tapphål eller utloppsrör
att välja det, som giver Luten klar.
I Pannan sjudes luten tills man har
en "Söö", som åter sjudes; och man tör

av sexti' - sjutti' tunnor göra Tre.
En slutlig "Krämpning" har till målet lett;
om ett par da'r i baljan kan vi se:

En vacker Kristallisation har skett!
Ett fredligt hantverk, som dock gav till slut
till både Lützen och Poltava Krut!

Fritt after Carl Milles

Louis De Geer

I Amsterdam 'de Heer Louis De Geer'
har Handelshus, vars Skepp på haven gånga.
För Svenska Kronan tiderna är vrånga;
De Geer ger lån; i gengäld han begär

att Hyttor, Hamrar, Smedjor bygga här
i Bergslags skog vid vattenfallen många!
Till Finspång, Grytgöl, Godegård och Vånga
han sänder fredliga Valloners här.

Han stöder Gustav Adolfs kejsardrömmar
och levererar Harnesk och Kanoner.
I Norrköping, där Strömmen ännu strömmar,

vid Holmens bruk den störste av Patroner
idag står skönt gestaltad i Granit.
- Ett Äreminne över snillrik Flit.

Tolvmän och Mannamån

Nu Bonden Pehr är kallad inför Rätta
för det, att han sin Legepiga lägrat.
Det var ej alls att Pigan lockat, fägrat;
om mer naturligt skäl kan han berätta.

Om hon var "Möö" han måst i fråga sätta.
Att vinna visshet blott för honom hägrat;
att själv berätta sanningen hon vägrat.
Som Husbond' borde han få veta detta.

Till nästa Ting nu hela målet ställdes,
att Pigan måtte skaffa sig attest
om Frejd och Dygd ifrån sin Sockenpräst.

Tre Dalers böter blev den Dom som fälldes;
tolv karlar dömde milt en annan karl.
Förmildrande man skrev: "han Änkling var"!

Vallonerna kommer

Nu har det kommit ännu fler Valloner.
Dom flyttar in i splitter nya husen.
När vi har ruttna golv och väggelusen
ska dom få bo som andra Ståndspersoner!

I egen vagn kom ett par Småbaroner!
Väl skepps- och skjutsgheld kostat flere tusen.
Dom äter fint och ska ha Vin i krusen;
en Brännvins-Sup ser dom som bondfasoner!

Dom pratar Franska, gamla liksom unga;
på vanligt tilltal ingen enda svarar.
Visst är Valloner goda Hyttekarlar;

men måste deras flärd oss så betunga?
Må frågan gå till den, som bragt dem här,
till Brukspatronen Herr Louis De Geer!

Olsmäsofloden

När kriget efter Tretti' år var slut
och världen skulle evig Fred få smaka,
när de som överlevde kom tillbaka
och ingen mera skulle skrivas ut;

ett annat krig på Liv och Död bröt ut!
Vid Olofs tid, som plägar ge oss kaka,
kom flera dagars skyfall utan maka
såsom en Syndaflood vid tidens slut.

Och Floden tog vår Åker, Äng och Gröda
och bort flöt kvarnar, lador, hus och vägar.
Båd' folk och boskap vattnet med sig sköljde.

Med ingen eller svag och usel föda
tog Tvinesoten offer som den plägar.
I tre år missväxt, svält och Död oss följde.

Staffan Svensson, frälselandbo

Bengt Skyttes landbo, Staffan, ej som andra
var underdånig stilla och försagd.
Var mera åt det sturska hållet lagd;
kom lätt i strid med Fogden och med andra.

Vid Staffans sida hustrun Brita vandra'.
Att tygla Staffans lynne var en bragd,
som hon sig ofta nog fick förelagd.
Dock hon sin make sällan hördes klandra.

De levde under Svenska Stormaktstiden,
men rönte föga av dess guld och glans.
För dem var lika både Krig och Fred.

I Häradstinget sökte Staffan striden,
men Brita sörjde för att Brödet fanns,
att Barnen kära icke hunger led.

Staffan och hans Hustru

Ej mindre Bonde var i byn att finna,
ty Staffan var en småväxt, mager karl,
som oftast var till ord och handling snar.
Ej alltid kunde han sig rätt besinna.

Men Hustru Brita var en frodig kvinna,
som lugn och glad men ock beslutsam var.
Ett udda, men ett mycket idogt par;
om deras odlarflit än rösen minna.

Vi vet ej rätt, hur många Barn de hade,
då ingen noggrann Kyrkbok förts vid tiden.
Dock tre av dem var Maja, Nils och Pär.

På Riksråd Skyttes gård de kraften lade,
men dennes Fogde stundom störde friden
med någon gammal, ouppgjord affär.

Staffan stämmer Fogden

Kom nu för Rätten Staffan att berätta,
hur han fått utstå både hugg och slag
av Husbondfogden sin, som samma dag
ock honom hotat från dess hemman sätta.

Han sagt sig ha Herr Skyttes brev på detta;
men Rätten fann hans fullmakt svag.
Gav Fogden endast rätten enligt lag,
på landbons ränta indrivning förrätta.

Trots Staffan några hundra Daler skylldes,
han målet mot sin Fogde alltså vann
och blev som landbo kvar i Skyttes sold.

Dock oss en sak med mycken undran fyllde:
att Staffan, Bonden, ställd mot Bättre man
ej fick ett Öres bot för lidet våld!

Vinterfodret

Nu stundar sommarting i Valkebo
och bonden Staffan kommer farande.
Idag han instämd är som Svarande.
Det gäller änkan Annas enda ko.

I brist på hö i vintras fick hon bo
i Staffans la'gård, och nu tar han de'
för skäligt pris, att han fortfarande
i Juni månad mjölkar Annas ko!

Och Rätten skrev i sin Resolution,
att Vinterfodret har väsentligt värde,
och medan intet uppgjorts tydligt nog,

"må Staffan njuta nyttan utav kon
till Hösten" - Hoppet änkan Anna närde
få tjudra kon på egen äng så dog.

Fornminnesplakatet

En man från Slaka vilken rykte vann
var Johan Hadorph, född i Haddorps by;
en Bygdens son som märklig var ity
han runstens runor läste, fornfynd fann.

Hos De la Gardie, rikets styresman,
för Fornkunskap intresse börjat gry;
(en fattig Stormakt sökte guldglans ny)
och snart blev Johan Hadorph kanslerns man.

Så utgår *Fornminnesplakatet* - Sveriges,
ja, Europas första Fornskyddslag.
Nu skall var Präst sin socken inventera.

Var grav, var sten, var borg av Lagen värjes.
I Birka gräver Hadorph sedermera
tre sekler för' kollegor av idag!

Olagligt Tobakssäljande

Då Konglig Tobaks Compagni't besökte
vårt härad, fann man månet brott mot lagen.
Med åtta skålpunds innehav beslagen
blev Sven i Backgår'n, fast han inte rökte.

Vid Skjutsstation' han sina kunder sökte.
Ock Päder Grå i Gamlekil blev tagen
och Hustru Karin uti Bockehagen.
Med Tobakshandel de sin kassa ökte.

Men desse backstu'folk och hjon, som brutit,
de facto blott med Kroppen böta kan;
och Häradsrätten haver därför slutit:

Att Sven är saker. Som besutten man
och Bonde han sju Daler böta må.
De andre med en Varning löpa få.

Medevi surbrunn

En flaska vatten Doktor Hjärne sändes
ifrån en åder, 'Mitt i Skogen' funnen;
- en märklig Hälsokälla var upprunnen!
En okänd ort till medelpunkt så vändes.

För bättre folk med fina krämpor tändes
ett hopp om bättring vid den nya Brunnen,
ty här blev Gikt och Torrvärk övervunnen;
i sällskapslivet Soten mindre kändes.

Än Medevi är mäktiga 'comme il faut'.
I Urban Hjärnes anda öser vi
hans källas elixir än stop för stop!

Om rätt skall vara rätt, dock nämnas må,
att vattenflaskan, sänd från Medevi,
var bubblad i av Lagman Gustaf Soop.

Simon i Skistad

Vår Simon Öijarsson i Skistad, han
i Byn med självklar rätt var Ålderman,
i Socknen satt i Kyrkans råd minsann,
i Hära't högt betrodd som Nämndeman.

Han var en stor och rik och mäktig man.
I bygden knappast någon fatta kan:
för "Hoor" med Smålands-Kerstin fälldes han!
Med bikt och plikt absolution han vann.

Personligen berörs jag av det här
- vill alls ej tro att detta timat har;
arkivets kalla fakta gav en chock!

Ty Simon ju min "Dubbel-ana" är:
min farfars farfars morfars farmors far
samt farfars morfars morfars morfar ock!

Anno 1685

Det svåra missväxtåret åtti'fem
gav Bröd av bark och gröt på gråa lavar.
Kring bygden strök det folk med tiggartavar
och Tvinen offer tog i många hem.

Guds åker grävdes flitligen för dem
och Barnakistor väntade i travar,
att sättas med i vuxna likens gravar.
Men Barn till Barnsängskvinnor följde dem.

Det frosten lämnat blev av torkan bränt;
vår vårsäd gav knappt mer än sädet åter.
En tunna Råg var dryga tjugo Daler.

Vad Synd, vad Brott har i vårt rike hänt,
att Gud en sådan straffdom sända låter?
Som Hungern själv den frågan ständigt maler.

Sockenbud

Den dag då Änkan Lisabeta dog
jag, Pastor Loci, kom på Sockenbud
direkt från Kyrkan i min prästeskrud.
Hon Herrens Helga Nattvard tacksamt tog.

Av nöd och plåga hade hon haft nog;
men utav klagan hördes ej ett ljud.
Nu var hon nöjd att dö och tacka' Gud.
- "Blott detta vill jag", gumman sa' och log:

"Min sonahustru ärver mina kläder
med alla lentyg, gammalt liksom nytt;
och Sonen Per allt annat löst som fast.

- Dock Dotter Ann, som snart i brudstol träder,
skall ha den Vite Oxen oförbytt."
Till vittne Jon i Berg kom dit i hast.

Nyheter från kriget

"Pultava" Prästen sa' om rätt jag minnes.
Så hette orten, där den träffning stod,
som krävde många Svenska gossars blod
och gav oss alla mycken sorg till sinnes.

Ej Seger utan blod på slagfält vinnes.
Vi vet de våra icke saknar mod.
När unge Konung Carl, en kämpe god,
och Gud är med dem, ingen fruktan finnes.

Dock samma män, som skördat Segrar många,
blev vådligt trängda, grymt och ömkligt slagna;
mot ryssens övermakt de voro få.

Ett rykte säger många togs tillfånga.
Är Byens knektar dräpta eller tagna?
Väl mera tidender oss snart skall nå.

Rotebönders problem

Nu äro båda byens Knektar döde
och aldrig få vi dessa män begrava.
De blevo kvar på fältet vid Poltava,
vid tsarens fästning mötte de sitt öde.

Och tvenne Änkor under tårars flöde
soldatkontraktets villkor genomstava.
De måste lämna Torpen, som de hava;
måhända fattigstugan husly bjöde.

För Barnens skull vi detta hindra må.
Om blott vi funne två Rekryter, redo
att var sin Knekteänka konservera!

Då kunde de i Torpen stanna få.
Båd' folk och Fattigkassa mindre ledo.
Kan Änkan, må ock Cronan approbera!

När dom brände Rasket

På hösten Anno Sjuttonhundraelva
vår socken gruvligt hemsökt var av Pesten.
I Rasket sjukna Starke Marja. - Resten
av Krongår'ns torparfolk av skräck fick skälva

När ingen rök ur skorsten syntes välva,
de sände bud till Fjärdingsman och Prästen.
I fönstergluggen gjorde Herden gesten,
att be en Bön för gumman och dem själva.

Då ingen ville jorda denna kvinna,
dom tände eld på torpet. - Allt fick brinna!
Men Marja hade tänkt sig annan ände.

Förrän hon satt sin Psalmbok under hakan,
hon bakt till Gravöl redan sötekakan.
- Det var ett svek mot Marja det som hände.

Doktor Block

I Norrköping på Carl den XII:s tid
den välbetrodde Doktor M G Block
var Medicus Provinciale och
gemene hopens stöd i brydsam tid.

När Pestilentian kom, tog Doktorn strid
mot kloka gubbars tjärebränning, skrock,
besvärjelser och annat Hokus Pok,
ja, all vidskeplighet han vämjdes vid.

Helt oförskräckt i Pestehusen gick han
att enkel Hygien allt folket lära.
Snart rykte som en Undergörar' fick han.

Till sist vår Doktor Block så adlad blev.
Att namnet måtte Äran bättre bära
han Magnus Gabriel von Block sig skrev.

Vargeskall

I kyrkan lystes på om Vargeskall;
 då måste alla sockenmän gå ut
 med nät och bössor, pikar eller spjut.
 Vårt byalag må bli den vargens fall!

Ta in de kor och får, du har i vall;
 det är väl ensamvargen, som förut
 ju rev en get vid Prästens egen knut.
 - En sup per man gör vargens saga all!

Med skramlor alla pigor, alla barn
 ska driva vargen in längs våra nät.
 - Vi skjuter'n nervid åna ska ni se!

- Dessvärre, vargen slapp ur våra garn.
 Men skål ändå! - Dä' allre sämste mät:
 han sköts igår i sockna' här bre've'!

Skogsböndernas bön

Med dryga tvenne mil till närmsta Kyrka
vi, fjorton Bönder, samfällt bönen ställde
till Konglig Majestät, vårt högsta välde,
att få Dess tillstånd bygga egen Kyrka.

I hopp om svar med tillförsikt som styrka
vi synte Virket ut och träden fällde.
Så kom vår Drottning ja; Dess ynnest gällde!
Till Henne tack! Tack Herren, som vi dyrka!

Och Tack jämväl Kornett von Gardemein,
som haver ordets makt och kunde lämna
i Skrivet skick de tankar, som var våra.

Med dristighet han frågte ock 'La Reine'
och fick i nåder lov att Kyrkan nämna
vid Hennes namn ULRICA ELEONORA!

Höstplöjning

Nu Ålderman i byahornet stöter.
I hela Byalaget lystras noga:
- Idag är Jorden tjänlig till att ploga! -
och alla Byamännen samman möter.

Att utebli är Fyra Öres böter;
man må sig efter Byens Ordning foga.
Båd' åttings ko och helgårds oxar knoga,
när alla samfällt hela fältet sköter.

Det gäller Hästgölsåkras styva lera
på Östra gårdet. - Först med risten köres.
Se'n plogen bryter fasta lindans svål.

Till vårsådd ägnad, åkern sedermera
blir lagd i vinterfår, och slutligt göres
rätt Tegindelning efter Stångemål.

Dråpet

Den unge Bonden Daniel i Slycke
och drängen Måns var inte bästa vänner.
Vad dem emellan stod nu ingen känner.
Kan de ha haft för samma Piga tycke?

En morgon blir för dem ett prøvostycke.
När kornet tröskas av de unge männer,
båd' ord och slagor viner, pulsar bränner.
I vredesmod där slås ett slag för mycke'.

Med slagan Bonden unge drängen dödar;
blir gripen, dömd och skild från liv och hals
och avsid's lagder uppå kyrkogården.

I domar'ns bok detaljer rikligt flödar,
dock om motivet nämnes inget alls...
Men lilla Pigan Britta lämnar gården.

Den nya stilen

I kyrkan lästes upp ett Kungligt brev,
att Almanackan nu så ändrats om,
att mitt i Februarii Martii kom!
Den förra endast sjutton dagar blev.

I brevet Konung Adolph Fredrik skrev,
att Sveriges tid må bli den nya, som
har namn av Påv' Gregorius i Rom;
vår gamla räkning blev med tiden skev.

Den Nya Stilen togs av våra Ständer,
men blev nå'n riktig Bonde hörd?
Två veckor ryckes här ur våra händer;

förvänder därmed Vårbruk liksom Skörd!
Vi aldrig får den Goda tid tillbaka,
då Erik ax oss gav och Olof kaka!

Bröllopskläder

Jo, så är seden, sade Näsby-prästen,
att när en piga Brud skall stå, hon må
i Kyrkan tredje lysningsdagen gå
i samma klädsel som till Bröllopfesten.

Helt klädd i Svart från kjolen och till västen,
med håret flätat till en krans därpå.
Med många smycken, Pudrad skall hon stå,
när äktenskapet kungörs utav Prästen.

Att ej förglömma Fästmansgåvor trenne:
en Psalmbok, silkesnädduk, handskar nätta;
allt ting, som hennes gosse givit henne.

Tyvär! vår sagesman har glömt berätta,
vad Drängen bar, men gissningsvis vi tror:
en svarter kapperock och tyske skor!

Prostens huskurer

Att läka hugget eller skuret Sår,
det finsta socker strör man uti detta.
Därefter dagligt med Urine tvätta.
Continueras tills man läkning når.

Om barnen eller vuxet folk sig slår
så skall man klutar, i Urine vätta,
med skyndsamhet mot onda stället sätta.
Den *Curen* gör att Blånad återgår.

Extract utav Johannis blommor kan
all sköns *Colique*-smärta snabbt förjaga.
Med Gråboört kan Modersjukan lindras.

Mot Frossan Salt och Peppar blandar man
med Björke-Aska. Pulvret bör man taga
med Brännevin; då *Paroxysmen* hindras.

Höstråg

En hederssak för varje Såningsman
det är, att rätt i teg med Skäppan gå
och sädet väl och jämnt fördela så,
att teg- och spannemål helt stämma kan.

Förr såddes Tunnan på ett Tunnelann'.
Idag man vanligtvis vill mindre så,
men mylla väl att högsta Korntal nå.
Ett Tunnland drager då Halvannan Spann.

Av gammalt Rågen kördes ner med Harv;
nu brukas alltid Årder till att mylla.
Och sist blir åkern lagd i Vattufår'.

En Bondes åker är ett Heligt arv,
som rätt förvaltat kan hans lada fylla.
Ty det är Livet självt som Bonden sår.

Krigsbytet

När knekten kom från Pommerns land tillbaka
 gav roten "Hemkall" helt i form av Hö;
 - soldatens Mjölkeko höll på att dö.
 I sista stund så frälstes Barn och Maka.

Nu fick familjen bättre tider smaka.
 På långa svältens vinter följde tö,
 ty tre års sparad sold gav åter Brö'.
 Vad kunde knekten mer ur ränseln skaka?

Jo, några knölar: Pommerska potäter!
 - Ska' sättas ner i jorden nu till våren.
 Om Gud så vill skall de föröka sig!

Betänk, när du härnäst potatis äter,
 hur knektens fång förkovrats genom åren;
 ett Bättre Byte ingen tog i krig!

En Hjältes fall

Korpralen Modig hade tjän't sitt land
och dess Regent se'n han var nitton år.
Soldat och Lantman, nu med grånat hår,
med plog och bössa visat samma hand.

Han stred mot Dansken uti Norges land
- vid Fredriksten han nära Kungen står.
Trots lång och stormig överskeppning svår
mot Ryssen stred han väl vid Villmanstrand.

Hans sorg var stor, när Lewenhaupt till slut
för Ryssen vek och sände hem armén.
Då avsked tog vår modige Korpral.

Men när en natt han gick sitt är'ne ut
han föll och slog sig död emot en sten
Blev av Valkyrrior förd till Hjältars sal!

Olaga brännvinsbränning

I byn har bonden Nils och hustrun Anna
bedrivit länge lönnlig Brännvinsbränning.
Förutom Brännvin gav det livet spänning.
De kunde också sälja någon kanna.

Väl undandold var deras kopparpanna.
Det är väl möjligt Fjärdingsman haft känning,
men saken tog sin allvarsamma vänn'ing,
när Länsman kom att ryktet helt besanna.

Till tings de for och allt de där bekände.
Fick böta trettitre riksdaler speci';
därtill de miste Bränningsapparaten.

En ny de köpte, när de hemåt vände.
Måhända ligger än idag en tes i:
Där Brännvin flyter, flyter Guld till staten.

Pehr Hörberg

Den gamle Kyrkomålar'n, känd av alla
ej minst av Östergötlands menighet,
nu bor på berget här i ensamhet
på undantag med ateljé i Falla.

En allmogkonstnär kan man honom kalla,
en man av Fromhet stor och folklighet.
Man tror sig se en Moseboksprofet;
de gråa håren över axeln svalla.

Hos Pilo akademisk lärdom fick han
och från den store Rembrandt magiskt ljus.
Men Färgen var hans egen Gudagåva.

Emellan Kyrkorna med pensel gick han.
Nu gör han Gudstjänst i sitt eget hus;
hans 'pappgravyr' och stick än Herren lova.

Kistebrev

Ett gammalt kistebrev vi skönt kan finna,
ett Träsnitt, kolorerat fint för hand.
Men läs frakturen! Tänk se'n lite grand;
så såg man en gång ner på ogift Kvinna!

På bilden sover Pigan, som bort spinna,
och runt omkring ses Svin från fabelns land,
som skäktar, häcklar, tar om garnet hand!
Och sensmoralen kan om Luther minna:

"Hur kan du sömnig Piga utan skam
bland dessa kräken bo?" - Så Pigan väckes -
"skamflat", då hon sin "Pligt" försummat.

"Jo", säger Pigan; sanning skall nu fram:
"När ingen ser, då gör jag som mig täckes."
- Ett kistebrev som allmogen fördummat!

Jöns Jacob Berzelius

Jöns Jacobs vagga stod i Väversunda.
För sina studier han kämpa fått;
snabbt kandidaten Doktorshatten nått.
Väl fattig. - Obegåvad ingalunda!

Han blev Professor; stora segrar stunda.
Med analytisk skärpa fram han gått
och satt på kemisk proportion ett mått.
Kemiens teckenspråk kom han att grunda!

Och alla lärde läste det han skrev.
Knappt fanns en Orden som han icke bar.
Geniet över hela världen hyllas!

Av kung Karl Johan han ock Adlad blev,
men Namnet hans stod oförändrat kvar.
Det kunde sonika ej mer förgyllas!

Äktenskapsbesvär

Vår Anders, han tar över Går'n förstås.
För Per, den yngste sonen, tänkte vi,
att Nergårds Sara var ett gott parti.
Där finns båd' Penningar och Jord gunås.

När allt såg ut att gå så väl i lås,
han råka' ut för tattarens Sofi.
Med svarta ögon drev hon trolleri
och locka' våran Gosse i sitt bås!

I tid hon fick... än syntes nästan inget...
med Prästens hjälp Amerikabiljett.
Vi tacka' Gud, att han dem skilde åt!

Vår Gosse slapp att instämd bli till Tinget.
- Men milde tid!... Nu ännu värre skett:
vår Gosse rymt, och rest med samma båt!

Per Daniel Amadeus Atterbom

P. D. A. Atterbom den store man
var rotad djupt i bördig Östgötsk lera
bland gode Dannemän och Präster flera.
Ej Attorps lera namnet släppa kan!

Först farfars farfar, Bonden Hemming. Han
var den, som Rapp'stads Kyrkebok donera'.
När hans son Jonas for att Präst studera,
det sköna namnet *Atterbom* han fann.

Så Bonde utav Präst och Präster följes;
på Jonas, Daniel och Gabriel.
Och Ängelns son var Bondens sonsons sonson.

Lycksalighetens Atterbom så säll
- En frejdad man med många goda påbrån.
I varje led en anrik Kvinna döljes!

Göta kanal

Tack vare sköna Götiska kanalen
är Östgöta turism nå't speciellt;
små Båtar glider genom Åkerns fält
och Slussar hjälper dem från Berg till dalen.

Visst sägs ibland, att leden blev en smal en.
Nog sant, om våra dagars normer gällt.
Betänk dock, detta Storverk blev beställt
i början utav artonhundratalen!

Kanalen grävdes tum för tum för Hand
med spade, skovel, kärra, spett och hacka.
Här fick Soldater slita hårt för maten.

Så du Turist i detta sköna land
bör även något Dessa gossar tacka.
Det ej förringar Baltazar von Platen!

Urväderstisda'n

Som Lotens hustru blev en stod av salt
så stod hon Döder, fattighjonet Sara,
ifrån sitt hemvist hundra famnar bara,
än stödd på kälken, där hon gjorde halt.

Förlidne tisdags kyla överallt
har skördat liv på vägar ofarbara.
Minst tretti' lik har grävts ur snö och skara
på bygdens vägar - sannolikt ej allt.

Å Bråviken har tio funnit döden;
i Gryt, å Saltsjön, fyra män blev borta.
Ock här på Roxen trenne dödde alla.

Ej mannaminne känner slika öden.
I snö och storm kom Mänskan grymt till korta;
Jordbävningsdjupt sågs Barometern falla!

Marcus Larsson

Han nämns en Sadelmakaregesäll
som lärde snabbt och säljande att måla.
Till slut en Rumlare, som söp och skråla';
i London lungsotsdöd på sitt hotell.

I sannings namn mot denna bild dock ställ
den Marcus Larsson, som skall evigt stråla
på Konstens firmament. Han kunde Måla!
Geni han var - en gudars gunstling säll.

Ur Düsseldorfska såsen lyfte han
den Nordiska Naturen kärv och kall.
Ja, han är stor med vilket mått man mäter.

Och själv, när Stormen kom, han likna kan
en reslig Fura, mäktig i sitt fall!
Han kom från Åtveds Lilla Öresäter.

Laga skiftet

Från fordom Solskift' här i Byen gällde;
vart hemman hade teg i varje gårde.
Se'n Storskiftsdelning kom, av största värde
ty tegars antal krympte - bredden svällde.

Men nu här råder tvång och herravälde;
så kallat "Laga skifte" är å färde.
Det var Baron, som skiftet här begärde.
Utflyttningstvång ej hotar Vålbeställde.

Baron's och Klockarn's hemman ligger kvar
och Storbonn's båda gårdar där de var!
Men halv- och fjär'ndels-Bönder utan prut

skall riva sina Hus och flytta ut!
En By, som så på Laga grund blir delad,
kan ingen Laga. Den blir aldrig helad.

Följ mig till Ammerka!

- Det finns ett land förutan Husförhör!
Ett land med Sköna ängar, Fagra stränder,
där varje man med tvenne raska händer
sin egen Framtid och sin Lycka gör.

Det sägs man får den jord man 'claimar' för,
ja, all den jord till Svedjeland man bränder.
Och snart med egen Plog man myllan vänder.
Och inga Herrar eller Präster stör.

Ammerkas land är tomt och väntar på oss.
O, Stina, följ med mig till Frihetslandet!
Det går en båt i veckan över sjön.

Vi slipper husbondfolk - kan själva rå oss!
- Du Anders, Käre, - vi nog knappast kan det;
biljetten kostar årets hela lön!

Ydredrotten

Herr Kammarjunkar'n Rääf på Forsnäs sitter
vid skrivpulpeten, forskarens kateder.
Han gräver djupt i Ydres gamla seder;
här är han fjärran Riddarhusets glitter.

Till Riksdagsmöten han ej längre gitter
fastän han städse där gjort sitt med heder.
Här Ydre Härads forntid tecknas neder
rätt långt ifrån Akademien vitter.

Sitt stora landbogods han myndigt sköter;
på gammalt vis han Säteriet leder.
Det händer han sitt husbondskap får visa.

Det är till en av våra stora Göter
som en av godsets Torparkär'ngar beder:
"Dä ä nå't fel mä Suggan som ska grisa!"

Bonn på Drufvan

Han ägde Krog, Hotell och Brännvinsbod
en driftig man med allt affärer heter;
om sommar'n drev han Friluftsvariététer.
Självt märkligt fri från fint manér han stod.

Visst blev han rik på tidens Brännvinsflod
ej minst hans egna specialitéter:
"Kunjak Marell" och "Hästskopunsch" et ceter'.
För halva banken var han ensam god.

Han kom till sta'n från Alorp Södergård.
Hans namn var Anders Peter Andersson.
Som "Bonn på Drufvan" vi skall honom minna.

Hans start som tjänstehjon och dräng var hård.
Vår tidigt faderlöse Torparson
dock hörde till den sort, som ville vinna!

På Kråkmarö

Nu är vår Fjällfiskfångst på Kråkmarö
rätt klen - som väl i hela Gryt, gunås.
Men Strömmingen går rikligt till hos oss.
Rätt mycket Torsk vi drar i öppna sjö.

Och Jorden ger oss bete, lin och hö.
På gammalt vis vi stöjar Ål vid bloss,
men mest vi får i Hommorna förstås
den tid då Mörker råder kring vår ö.

Av Hävd vi växlar ägor genom åren,
att alla rättvis Sköteläggning får;
vi byter ständigt grynnor, sund och stenar.

När Själen trängs på Bådorna om våren,
dock hela byn till samfällt Själslag går.
Vårt hårda skärkarlsliv oss så förenar.

Humpetorpet

När jag och Marja trätt i hjonelag
vi tog oss an på torparekontrakt
vårt Humpetorp. - Som skrivet var och sagt
jag gjort ett Mansdagsverk varannan dag.

På egen kost. - Och Marja liksom jag
fick gå iväg, när det var Skörd och Slakt.
På Torpet här all övrig kraft vi lagt
och månen ofta lyst vår arbetsdag.

Trots allt vi kunnat något undan sätta.
Och målet för vår möda nu vi nått:
vi kunde köpa Torpet Fritt i år!

För Barnens skull allena skedde detta.
En egen torva har vi äntligt fått.
- Ja, jorden under naglarna är vår!

Lyskalas

Kontrakt var skrivet. Stolpar låg där klara.
Men så kom Kriget; - brist på Koppartrå!
Elektriskt ljus var ej att tänka på,
när allt var dyrt och landet var i fara.

Vår lycka nu är inte att förklara;
nu Fred är kommen och vi glädjas må.
Elektriskt Ljus och Tröskeverk vi få,
och re'n till lördag allt skall färdigt vara!

Då samlas hela Byn i detta hus.
- Vid Lyskalasets början ska det stå
en vanlig Talgdank tänd vid varje stol.

Se'n var och en ska blåsa ut sitt ljus;
i samma ögonblick slås Strömmen på!
- Då tändes salens Tjugofemljussol!

Kornknarren

Långt före alla Skördetröskors tid
här Kornknarrs-knarret ganska ofta hördes.
Man fågeln sällan såg, blott strån som rördes;
en ilning genom fältet gick därvid.

I ljusa Sommarnatten ljum och blid
av Kornknarrs-tuppar ivrigt samtal fördes.
Revirets gränser, ruvningen som stördes;
om sådant måste tuppar talas vid.

I boet, några strån på marken bara,
där Kornknarrs-hönan sina ägg har lagt,
ett dussin Kycklingar snart kläckas ut.

Dunungar svarta ständigt är i fara,
ty Skördetiden kan betyda Slakt.
Om Slätterkniven kommer är det slut.

Dora

Min barndoms älsklingshäst var stoet Dora,
en Nordsvensk skönhet. Hon så grann sig tedde
i yster lekfull trav, som ofta skedde.
Så nätt var hoven; kloka ögon stora.

Vi gick i Betelandet jag och Dora,
när Far med skarpa hackan jorden redde.
Hon varligt steg, hon visste barnet ledde.
Blott en gång hovtramp gav mig smärtor stora.

En dag var gamla Doras tid förrunnen.
När slaktarn kom, blev jag i Spiltan funnen,
en pilt, som hejdlöst grät sin Vän förlora.

Då togs den Lock av märrens pannluggstagel,
som samman med en ärrad Lilltånagel
är mina minnessaker efter Dora.

Advent

En stjärna tändes över Betlehem,
en By som låg för våra Fäder nära.
För dem var bilden klar och lätt att lära,
ty Får och Herdar vardag var för dem.

Och krubbans mjuka Halm och Strå. Säg vem
vet mer därom än de, som säden skära?
Ja, Ängelns ord, som budskap skulle bära
till jordens folk, slog rot i Bondens hem.

Ett Barn var fött, som skulle visa vägen
och öppna dörr till Salighet på glänt.
Det glädjebud, som oss med Ängeln sändes

- ett dyrbart Budskap - nu är blott en sägen.
Vi glömt vad Julen var, och vad Advent.
I tusen hem dock Stjärnan alltjämt tändes!

Julottfärd

Jag minns när Julottfärden förbereddes
och alla väcktes tidigt i vår gård.
Det rädde natt med Snö och Kyla hård.
En sömnig Häst till slädens skacklar leddes.

Vårt ekipage med Bjällerkrans förseddes
och tända Bloss, som anstod bättre gård,
och hötornist och filt för Hästens vård.
Vår fotsacksvarma Julottfärd anträdde.

Där skogen glesnar såg vi Hus och Ljus.
Till Kyrkebackens myller gled vi in
och Hästen, frånspädd, bands en liten stund.

I Kyrkan Värme, Ljus och Orgelbrus
och Knarr av stövlar, Doft av naftalin.
Vi sjöng: Var hälsad sköna Morgonstund!

Stättan

Där Stigen lämnar hagen är en Stätta,
som hjälper alla över gärdesgården.
I ur och skur, i helg och söcken står den,
och den kan allt om Bygdens folk berätta.

Små skolebarn är för en Stätta lätta;
ibland dock knaka lite extra får den,
när Drängen med sin Tös i famn begår den,
sitt fång på andra sidan varligt sätta.

Till Kyrkan väljer många stättevägen.
För Luffaren är Stättan middagsbordet,
där han sin Öl och Smörgås värdigt dukat.

Idag är detta bara Myt och Sägen.
Nu är ej längre någon Stätta; ordet
ej ens av någon nu är känt och brukat.

Rena vatten

Allt Vatten kan ni dricka blott det Rinner!
Det goda rådet gav oss Mor och Far.
I till exempel Ån och Bäckén har
man alltid Dryck till hands, när törsten brinner.

Ett Vatten, som om Källevatten minner,
är det, man ifrån Täckdiksröret tar;
man har ett Dagdkåpsblad som ösekar!
Ej svalare och bättre Dryck man finner.

Men akta er för Stilla Ståndna gölar
som dammar, sjöar, kärr och dylik syra.
Där allsköns Orenhet och Sjukdom dväljes!

Förbjudna alltså, igeldamm och pölar!
- Idag måhända goda råd är dyra;
på burk och flaska Rena Vatten säljes!

Tattarlass

Nu kom ett Tattarlass; en parvagn dragen
utav en enda selebruten häst.
Man vet ju hur dom är; det är nog bäst
se till vår egen Grälle neri hagen.

Vid tömmen Tattar'n, listig och förslagen
svartmuskig med mustasch och grannlåtsväst.
Hans tunga lass består av ungar mest;
minsann har inte Hustrun en i magen!

Han stannar till: - Finns något till förtenning?
- Ge ägg och mjölk i lön och spar er penning.
Med tvekan lämnas stora Kopparpannan.

Han sa' en dag - det gick väl drygt halvannan.
Vår Häst fanns kvar och Pannan kom tillbaka!
Till kvälls fick Tattarbarnen äggpannkaka!

Bysmeden

Vår Smed en viktig roll i byen spelar.
 Han gör var Plog och Harv till bruket klar.
 Han Hästen skor, som går med Hoven bar.
 Han lagar Tröskverk och gör nya delar.

En Hjulrings rätta mått han aldrig felar,
 när trenne gånger Hjulets bredd han tar
 "en smula drygt"; (han 'Pi' i ögat har!)
 Och glödgad, smidd och krympt den hjulet helar;

exakt, så Ekrarna det knakar i!
 Visst vet vår Smed, vad han behöver veta
 om Järn och Jordbruk - och som han kan Smi'!

Nu efter Bysme'n vi förgäves leta.
 Men Smedjan står där, än en viktig faktor.
 På dörren skylten: "Firma Svets & Traktor".

Vägen genom Holaveden

Ett stycke motorväg i Holaveden,
en asfaltväg med gott elektriskt ljus,
än går exakt där T-Ford gick på grus.
Kurir här red med bud om Knäredsfreden.

Birgitta for till Rom på denna leden
med sörja upp till vagnens hjulehus.
Och, när kung Inge drog till Blotsvens hus
bland stock och sten i manshög snö han red den.

På Erik Segersälles tid här var
en farlig hålväg längs en viltstig. - Dock
en väg för Dristig man, som Följe hade.

Måhända Eriksgatan stakats har
utav en Älg, en Björn, en Vildsvinsflock.
De Europavägens sträckning lade!

Raps

Vad döljs väl under detta vita fält;
jo, Jösse hare vet, ty under snön
står hela vintern Rapsen god och grön.
Till sommar'n skall den Blomma gult och grällt.

I höst, när skördetröskan sitt beställt
och Rapssäd rinner fet och strid och skön,
skall Bonden få sin välförtjänta lön.
Då skapas Guld av gyllengula fält.

Av Rapsens olja margarin vi kärna,
men även bil och traktor njuter, när
man Rapsens högoktan i tanken hållt.

Var sågs ett mer estetiskt Oljefält?
Förnybar energi ger Rapsens kärna;
dess Kärnkraft är dock inte Nukleär!

Ordbruk och jordbruk

Du arma lilla Svenska folk, hur klingar
idag det Språk, du fick från dina Fäder?
- Det Ärans Språk, som ur historien träder
och ädel Skaldekonst en gång gav vingar!

På främmat mål nu dina unga bringar
sin Kärleks sånger, när de plågat kväder.
Nu prålar var mans Språk i Lånta fjäder,
som nya tidens verklighet betingar.

Berikat blev vårt Språk av lånta Orden;
dock fick vi många, som vi ej behöver.
Vi fick ett Slagregn där det räckt med Droppar!

Så vårda Språket liksom Bonden jorden.
Från Vildsådd blomma Rensa fri din klöver
och dina ärtor skilj från Tistelknoppar!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Hemikring

- 1 Slätten
- 2 Kulörta rutor
En hyllning till Östergötlands Bönder samt den holländske konstnären Piet Mondrian (1872 - 1944)
- 3 Vipbolandet
- 4 Vättern
- 5 Blåklint - *Centaurea cyanus*
- 6 Somma-koa - *En sägen från förhistorisk tid.*
- 7 Pålbyggarna
Pålbyggnaden vid "Dagsmosse" eller rättare Broby källmyr vid Alvastra är från yngre stenåldern, 4.000-1.800 f Kr. Trots att dateringen alltså är mycket ungefärlig vet man, (tack vare dendrokronologin) att bopplatsen byggdes och beboddes (underhölls) under exakt 42 år!
- 8 Ristningarna vid Himmelstalund
Detta hållristningsfält vid Norrköping är från bronsåldern, 1.800 - 500 f Kr och ett av Skandinaviens största.
- 9 Röde sten i Grebo
Ett av landskapets märkligaste forntida monument är denna fruktbarhetssymbol på en åker i Grebo socken. Den anses vara från järnåldern, kanske i övergången mellan den äldre och yngre. Det skulle betyda 400 - 500 år e Kr.
- 10 Bautastenen
Den bautasten, som här besjunges, står på Slycke bys ägor i Rappestad socken. Den torde markera en gravplats från järnåldern, men enligt en fornminnesinventering år 1829 användes platsen också som "pestkyrkogård". Denna uppgift bör avse peståret 1711. (ATA)
- 11 Hövdinginnan i Tift
Det stora järnåldersgravfältet vid Tifts Södergård i Kärna socken har använts under både äldre och yngre järnålder.
- 12 Drottning Ommas borg
En fornborg från folkvandringstiden. (c 400 - 550 e Kr)

- 13 **Ledbergs kulle**
Den magnifika högen vid Ledberg i Valkebo härad har daterats till år 810 e Kr ($\pm$ 80 år). Säggen om den gyllne vagnen berättades i författarens barndom. Den lär vara en vandringsäggen, men är trots detta fascinerande.
- 14 **Gravfält om Våren**
Ett bygravfält från Vikingatiden.
- 15 **Rökstenen**
Stenen vid Röks kyrka dateras till 800-talet och innehåller den längsta kända runinskriften, delvis skriven med magiska "lönnrunor". Sonettens avslutande terzin syftar på den sten, som år 1798 fanns vid staden Rosette i norra Egypten. Dess inskrift, upprepade på tre olika språk, gav forskarna hjälp att lösa hieroglyfernas gåta.
- 16 **En vikings minne**
- 17 **En vikings hemkomst**
Kanske i början av 1000-talet. 'Bryten' var gårdens överträl.
- 18 **Trälars spår**
Trälbäcken utgjorde rågång mellan byarna Slycke och Arnorp i Rappestad socken ännu vid storskiftet år 1775.
- 19 **Bortbytingars förekommande**
- 20 **Stäkeholmen**
En tidigt befäst ö mitt i Slätbäcken.
- 21 **Stegborgs slott med kastal från 1200-talet.**
- 22 **Folke Filbyter**
Folkungarnas mytiske anfader; 1100-talet.
- 23 **Vreta klosterrov**
Enligt en gammal ballad. Rovet skall ha timat Anno 1288.
- 24 **Digerdöden (1350)**
Den asiatiska böldpest, som hemsökte Sverige på kung Magnus och drottning Blankas tid.
- 25 **Döden kommer till Byn (1350)**
- 26 **Heliga Birgitta**
som levde 1303-1373, gavs av påven Urban V rätt att i Vadstena grunda ett kloster av S:t Augustinus' orden. Hennes egen klosterregel stadfästes fem år efter hennes död. Birgitta helgonförklarades år 1391.
- 27 **Biblia Pauperum - Medeltidens illustrerade biblar - användes inte sällan som förlagor till kyrkmålningarna, som**

inte blott var till prydnad utan också till undervisning. Den Kaga kyrka, som vi nu ser, är i grunden en romansk kyrka med tjocka murar och rundbågeportal. Men på 1400-talet rev man innertaket och murade in gotiska kryssvalv. Då tillkom också de vackra sengotiska målningar, som dagens kyrkobesökare kan glädja sig åt. I dikten, som inte alltid följer verkligheten, nämns också någon av de romanska målningar, som endast kan studeras på kyrkvinden!

28 **Bondens gråa hus**

Ja, grå var alla husen i bondens by från äldsta tid och ända fram till mitten av 1800-talet. Då genomgick många byar laga skifte, gårdar flyttades och en ny tid började. Ungefär samtidigt kom Falu rödfärg till byn.

29 **Olaus Magnus Gothus**

(1490 - 1557) Denne katolske prelat hjälpte faktiskt Gustav Vasa med en del diplomatiska värv, men efter reformationen fann han sin tillflykt i Italien. Hans "Historia de gentibus septentrionalibus" utkom i Rom 1555. I svensk översättning kom denna fantastiska historia först 1909.

30 **Bullerblomster - Trollius europæus**

31 **Bondfolks villkor - Nu som tillförne.**

32 **Linköpingsskatten**

I denna sonett förutsattes att kyrksilvret bäddades ner ungefär år 1524. En liten "brasklapp" är av nöden. Ingen vet hur stiftskyrkan såg ut på Biskop Brasks tid. Den kyrka, som linoleumsnittet visar, är den som Erik Dahlberg långt senare ritade. Sant är dock, att Brasken hade en mäktig kyrka bakom ryggen!

33 **Biskop Brasks tryckeri (1526)**

34 **Klockeskatten**

På en herredag i Örebro år 1531 hade Gustav Vasa lyckats få igenom beslutet, att en kyrkklocka från varje socken skulle lämnas till kronan. Denna skatt var avsedd för betalning av den stora statsskulden till Lübeck. Hela Sveriges import (av bl a salt) var beroende av hanseaterna där och kungen var hårt trängd. I Dalarna startade som bekant det s k klockupproret, men också Östgötarna protesterade.

35 **Fru Ebbas landbo**

Fru Ebba Eriksdotter Vasa - kungens svärmor - var på 1540-talet stor jordägare i Östergötland.

- 36 **Vreta kloster**
Nunneklostret i Vreta grundlades år 1162 av konung Karl Sverkersson och tillhörde cisterciensorden. Ebba Eriksdotter Vasa avled där år 1549.
- 37 **Om Humble gårdar**
Kungens brev om anläggning av humlegårdar är daterat den 28 april 1550. (KB)
- 38 **När Dansken kom**
Den stora danska inbrytningen skedde vintern 1567-68. Det svaga svenska motståndet i inledningsskedet har ansetts bero på Erik XIV:s sjukdom.
- 39 **Gunilla Bielke**
Även om enväldiga renässansfurstar kunde ta sig stora friheter väckte Johan III:s frieri år 1584 bestörtning både i den kungliga familjen och inom adeln. Kungen (47) friade till en liten adelspiga (16). Det som främst oroade adeln var farhågorna för att ätten Bielke skulle bli alltför favoriserad.
- 40 **Drottning Gunilla**
Johan III:s andra gemål var född 1568 och dotter till riksrådet och ståthållaren över Östergötland Johan Axelsson Bielke och Margareta Posse. Drottning Gunilla dog på Bråborg år 1597. Hennes klocka ljuder än vid Uppsala slott.
- 41 **Ärkebiskopens räfst**
Biskop Abraham Angermannus' räfst ägde rum år 1596 och har mycket livfullt skildrats av Alf Henrikson i hans Svenska historia, del 1.
- 42 **Vid Stångebro**
Slaget vid Stångebro i september 1598 ledde till att konung Sigismund förlorade kronan. Hertig Carl kunde bli Carl IX.
- 43 **Linköpings blodbad**
ägde rum i mars år 1600. En dyster inledning på nya seklet.
- 44 **Hertig Johan på Norrköpings riksdag**
Efter Sigismunds och hans söners avsättning var unge prins Johan, sonen till Johan III och drottning Gunilla, tronarvinge. På riksdagen i Norrköping 1604 löste hertig Carl det problemet.
- 45 **"Saltpettersjudning"**
eller 'krutsjudning', ja, så löd den folkliga benämningen på salpetersjudarnas verksamhet. De som skötte den föga angenäma sysslan ingick i den s k Salpetersjuderistaten. Trots

att krutet väl var lika viktigt som bössorna, åtnjöt sjudarna inte samma höga status som den indelte soldaten. Verksamheten drogs in först 1895.

46 **Louis de Geer**

var född i Lüttich 1587. Hans tidigt grundade handelshus i Amsterdam idkade också bankirverksamhet. Lånen till den svenska kronan förmedlades av De Geers ombud i landet, Welam G:son De Besche. Det var han som för sin huvudman kunde berätta om de outnyttjade naturtillgångarna här. Med De Geers pengar kunde De Besch redan 1618 arrendera Finspångs gård. Det var där den stora epoken De Geer började.

47 **Tolvmän och Mannamån**

"Lönskaläger" och "hoor" var vanliga mål i häradsrätterna. Valkebo härads dombok 1625 inspirerade till sonetten.

48 **Vallonerna kommer**

En bild från den stora arbetskraftsinvandringen till Finspång i början av 1600-talet.

49 **Olsmässofloden**

Det stora skyfallet i juli 1649, varade i veckor och blev inledningen till ett par svåra missväxt- och nödår. Till katastrofen bidrog bl a förgiftade brunnar och därav följande epidemier.

50 **Staffan Svensson, frälselandbo**

Staffan och hans Hustru brukade riksrådet Bengt Skyttes gård i Slycke by, Rappestad socken c1636 - c1662.

51 **Staffan och hans Hustru**

Staffans Hustru hette Brita Månsdotter.

52 **Staffan stämmer Fogden**

Adelns landbor 'staddes' liksom kronans åbor vanligen på sex år. Av hävd gick åborätten i arv från far till son, men bönder som föll i onåd kunde också avhysas.

53 **Vinterfodret**

Målet avdömdes i Valkebo häradsrätt den 16 juni 1658.

54 **Fornminnesplakatet (1666)**

Johan Hadorph (1630 - 1693) en av våra första riksantikvarier. Han lät bl a avbilda ett stort antal runstenar. Utgrävningen på Björkö i Mälaren skedde 1686. M G De la Gardie var rikskansler under Carl XI:s förmyndarregering.

- 55 **Olagligt Tobakssäljande**
Tobaken kom till Sverige under trettioåriga kriget. Domen för olaga innehav avkunnades av Valkebo häradsrätt 1671. Kroppsstraffen utdömdes tydligen inte.
- 56 **Medevi surbrunn**
Hälsokällan i Medevi – den första i Sverige – upptäcktes 1677. Det var då Gustaf Soop sände provet till Urban Hjärne. Soop var lagman i Östergötland och ägare till säteriet Medevi. Dit hörde också Stora Baggeby på vars ägor källan låg. Lagmannen dog redan 1679, året efter den högtidliga invigningen. Urban Hjärne levde till 1724.
- 57 **Simon i Skistad**
Det skedde år 1684 och står att läsa i Gammalkils kyrkbok.
- 58 **Anno 1685**
Härom beträttar prästen i Rappestad i sin kyrkbok. "Twijnen" = bristsjukdom p g a undernäring.
- 59 **Sockenbud**
Det var en mörk oktoberkväll 1687 som prästen for på sockenbud till Hustru Lisabeta Jonsdotter i Berg, som låg för döden. 'Pastor loci' (latin) = Kyrkoherden härstädes.
- 60 **Nyheter från kriget**
Slaget hade stått redan den 25 juni 1709, men budet om nederlaget nådde inte hembygden förrän långt efter höbärgringen i slutet av juli.
- 61 **Rotebönders problem**
På senhösten samma år fick byns båda rotar det definitiva beskedet. Det kom bud från 'Hr Capitainen' att nya knektar skyndsamt måtte städsas till båda byns rotar.
- 62 **När dom brände Rasket**
Härom berättar Rappestads kyrkbok år 1711.
- 63 **Doktor Block**
Den legendariske Doktor Block i Norrköping levde 1669 - 1722.
- 64 **Vargeskall**
Detta "hwargeskall" pålystes i februari 1718 i hela Valkebo härad. På det samma år hållna sommartinget utdömdes böter för flera häradsbor, som uteblivit från skallet eller haft för dåliga eller för låga nät.

- 65 Skogsböndernas bön
Det var år 1734 bönderna inlämnade sin böneskrift. När de två år senare fick Kungl Maj:ts svar, var bygget redan påbörjat. Ulrica Eleonora Capell invigdes sommaren 1737 och drottningen skänkte kyrksilver till drygt 309 lods vikt. (Källa: Boken om Amundebu, Paul Aineström, Gustav Svensson m fl)
- 66 Höstplöjning
1750-talet
- 67 Dråpet
Året var 1752. Daniel Johansson, frälselandbo i Rappestad socken var 35 år. Hans legodräng Måns Olofsson 18. Daniel halshöggs på häradets rättsplats, som ligger mitt för det nuvarande motellet i Sjögestad.
- 68 Den nya stilen
År 1753 övergav Sverige den Julianska kalendern och den gamla, folkliga tideräkningen rubbades.
- 69 Bröllopskläder
Ett postumt tack till prosten Hans Hederström, som år 1755 beskrev Näsby församling. (Nu ingående i Rystad)
- 70 Prostens huskurer
Ja, det är samme prost och samma tid.
- 71 Höstråg
1750-talet. Enligt gammal sed skulle rågen sås i augusti månad. Den kallades ofta 'Larsmässoråg'.
- 72 Krigsbytet
Inget ont om Jonas Alströmer, men många forskare anser numera, att de från Pommern år 1762 hemvändande soldaterna kanske betytt mer för potatisens utbredning.
- 73 En Hjältes fall
Förebilden för denna sonett är soldaten för rote nr 54, 'Häresta' (Herrestad) Per Frimodig (c1691 - 1776), som bodde på Övergårds ägor, Rappestad socken.
- 74 Olaga Brännvinsbränning
Ett av många liknande mål i 1781 års dombok (Valkebo).
- 75 Pehr Hörberg
Levde 1746 - 1816
- 76 Kistebrev
"Tryckt i Wexiö, Åhr 1807"

- 77 Jöns Jacob Berzelius
Han fick låna sitt namn till en park i Stockholm. Annars är denne vetenskaplige rese ganska glömd. Han levde 1779 - 1848.
- 78 Äktenskapsbesvär
Det kunde ha hänt på 1840-talet.
- 79 Per Daniel Amadeus Atterbom
(1790 - 1855) Den förste som bar namnet Atterbom var alltså prästen Jonas Atterbom, född på gården Attorp i Rappestad socken. Han var den store Per Daniel Amadeus' farfars far.
- 80 Göta kanal
Byggd 1810 - 1832
- 81 Urväderstisda'n
Om ovädret den 29 januari 1850 kan man läsa i Östgöta Correspondenten, som under ett par veckor varje utgivningsdag gav rapporter om katastrofen och alla dess offer.
- 82 Marcus Larsson
Levde 1825 - 1864
- 83 Laga skiftet
Det är svårt att värja sig för tanken, att mannamån ibland förekom vid skiftena. Sonetten berättar om författarens hemby i Rappestad socken. Där skedde laga skifte 1852.
- 84 Följ mig till Ammerka!
Alla kom inte iväg till det förlovade landet. Dialogen mellan Stina och Anders förmodas ha ägt rum någon gång på 1860 - 70-talet.
- 85 Ydredrotten
Leonard Fredrik Rääf (1786 - 1872) var ledamot av bl a Riddarhuset, Götiska förbundet, Viterhetsakademien och Vetenskapsakademien. Han utgav flera historiskt-etnografiska verk, bl a "En beskrifning öfver Ydre härad."
- 86 Bonn på Drufvan
A P Andersson (1817 - 1886) var född i Vikingstad socken i torpet Nysätter under Sörstad.
- 87 På Kråkmarö
I Gryts skärgård någon gång på 1890-talet. Tack till fil kand Per Gräslund för sakkunnig fackgranskning.

- 88 Humpetorpet
Detta torp fanns ingenstans och mångenstädes.
- 89 Lyskalas
Kalaset ägde rum år 1919.
- 90 Kornknarren
som kunde höras ännu i början av 1900-talet.
- 91 Dora
En nostalgisk sonett om 1920-talet. Ett minne från hästbrukets, sockerbetsodlingens och barfotabarnens tid.
- 92 Advent
- 93 Julottfärd
1920-talet
- 94 Stättan
1920-talet
- 95 Rena vatten
Med förhoppning om, att vår rena natur kommer tillbaka.
- 96 Tattarlass
Ett av byns fåtaliga besök av "utsocknes folk". Andra sådana var när "knallarna" från Västergötland kom och bredde ut sina frestande tyger och kortvaror.
- 97 Bysmeden
Som modell för diktens bysmed står smeden Anders Johan Tell (1842 - 1925) i Slycke by. Han hade säkert aldrig lärt något om den matematiska storheten π . Hans storhet var att han kunde sitt hantverk.
- 98 Vägen genom Holaveden
Från vår tid och tillbaka till hedenhös.
- 99 Raps
- 100 Ordbruk och jordbruk
Vem värnar om Svenska språket i EUropa om inte vi?
-

Tack till bitr länsantikvarien Carin Claréus, Linköping, för värdefull hjälp med dateringen av de arkeologiska minnesmärkena samt till professor K-G Selinge, Täby, för andra fackuppgifter, stöd och uppmuntran.

